

УДК [378:005.6]:37.017

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-3-14>

Ольга УМАНЕЦЬ,

orcid.org/0009-0008-2113-1292

кандидатка мистецтвознавства, доцентка,

доцентка кафедри культурології

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

(Харків, Україна) *oumanets5.10@ukr.net*

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК МАРКЕР СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: СВІТОВИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

У статті акцентовано, що світовий простір освіти на початку XXI ст. характеризує осмислення академічної доброчесності як запоруки буття системи освіти, акумуляції інтелектуального досвіду людства, царини формування майбутніх векторів опанування людством світу та нової креативної генерації інтелектуальної еліти. Зазначено, що у Великій Хартії університетів (1988 р.), Лісабонській Конвенції (1997 р.), Сорбонській декларації «Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти» (1998 р.), Болонській декларації «Європейський простір у сфері вищої освіти» (1999 р.) актуалізуються питання академічної доброчесності, закріплені в Бухарестській декларації (2004 р.) основоположні цінності академічної спільноти втілюються в її бутті у статусі іманентних основ здійснення університетами соціальної місії завдяки діяльності численних інституцій світового та європейського рівня. Висвітлено провідні механізми дотримання настанов академічної доброчесності в освітніх просторах США, Великобританії, Польщі, Чехії. Зазначено, що сучасну національну освіту характеризує спільність етичних норм буття національної та світової академічної спільнот та актуалізація апробації механізмів їх дотримання. Підкреслено, що проєкцію академічних цінностей у нормативно-правове поле закарбовують Закон України «Про освіту», новий Проєкт Закону України «Про академічну доброчесність» (08.01.2024) тощо. Показано, що національним доробком у царині академічної доброчесності є: Етичний кодекс ученого України (2009 р.); розроблені МОН України рекомендації щодо запобігання академічному плагиату та його виявлення в наукових роботах (2018 р.); створення в закладах вищої освіти Кодексів етичної поведінки, колегіальних інституцій (зокрема студентських) із академічної етики; запровадження посади омбудсмена; значущість профілактичних заходів.

Ключові слова: академічна доброчесність, академічна спільнота, Кодекс академічної етики.

Olha UMANETS,

orcid.org/0009-0008-2113-1292

Candidate of art Criticism, Associative Professor;

Associative Professor at the Department of Cultural Studies

Yaroslav Mudry National Law University

(Kharkiv, Ukraine) *oumanets5.10@ukr.net*

ACADEMIC INTEGRITY AS A MARKER OF MODERN EDUCATION: GLOBAL AND NATIONAL DIMENSIONS

The article emphasizes that the global education space at the beginning of the XXI century is characterized by the understanding of academic integrity as a guarantee of the educational system, the accumulation of the mankind intellectual experience, the field of formation of future vectors of humanity's mastery of the world and a new creative generation of intellectual elite. It is noted that the Magna Carta of Universities (1988), the Lisbon Convention (1997), the Sorbonne Declaration on the Harmonization of the Architecture of the European Higher Educational System (1998), the Bologna Declaration on the European Higher Education Area (1999) actualize the issues of academic integrity, and the fundamental values of academic integrity enshrined in the Bucharest Declaration (2004) are embodied in its existence as the immanent foundations for universities to fulfill their social mission through the activities of numerous institutions of the world and European level. The leading mechanisms of adherence to the guidelines of academic integrity in the educational space of the USA, Great Britain, Poland and Czech Republic are highlighted. It is noted that the modern national education is characterized by the commonality of ethical norms of the national and global academic communities and the actualization of testing mechanisms for their compliance. It is emphasized that the projection of academic values into the legal framework is enshrined in the Law of Ukraine «About Education», the new Project Law of Ukraine «About Academic Integrity» (08.01.2024), etc. It is shown that the national achievement in the field of academic integrity are: The Code of Ethics of a Scientist of Ukraine (2009); recommendations developed by the Ministry of Education and Science of Ukraine on the prevention of academic plagiarism and its detection in scientific works (2018); creation of Codes of Ethics, collegial institutions (including student institutions) of academic ethics in higher education institutions; introduction of the position of an ombudsman; importance of preventive measures.

Key words: academic integrity, academic community, Code of Academic Ethics.

Постановка проблеми. Принципи академічної доброчесності, які на поч. ХХІ ст. перебувають у фокусі уваги освітянської спільноти, маркують сучасне осмислення місії освіти як акумуляції та трансляції інтелектуального досвіду людства, прогностичного торування майбутніх шляхів опанування світу та самовдосконалення людини. Актуалізація дотримання настанов академічної доброчесності обумовлена піднесенням значення людського капіталу, пануванням економіки знань та нового образу особистості із креативним, самостійним критичним мисленням, за яких багаторазово зростає значущість освіти як царини закарбування інтелектуальної величі людини.

Вагомим чинником закріплення статусу академічної доброчесності як маркера сучасної освіти є також потенційне делегування інтелектуальних інтенцій людства цифровим механізмам, штучному інтелекту, продукування нових модусів і призм наукового осягнення світу та узагальнення знання, за яких піддається ревізії сутність культуротворення і культури як атрибуту людства. За таких умов «сучасні тенденції суспільного розвитку – масовізація вищої освіти, інтернаціоналізація освітнього простору, поширення нових технологій та парадигми навчання, гнучкість ринку праці та перетворення процесу набуття компетентностей особою на транснаціональне явище – спонукають до переосмислення місії та форми Університету» (Нагорняк, Скопова, 2020: 173–174), яка ґрунтується на настановах академічної доброчесності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує багатовимірність векторів осмислення сутності та значущості академічної доброчесності у контексті освіти, що демонструють праці таких дослідників, як В. Бахрушин, О. Бернацький, М. Верхола, А. Джурило, І. Драч, М. Дурман та О. Дурман, А. Колесніков, Т. Нагорняк та О. Скопова (2019), О. Паламарчук, В. Рябченко, В. Сацик, Г. Товканець, Я. Тицька. Механізми дотримання настанов академічної доброчесності у світовому просторі освіти висвітлюють такі науковці, як А. Артюхов, Н. Батечко, А. Недипич та В. Василенко, О. Ковальчук та Л. Потапюк, В. Романкін, О. Слободянюк, Т. Фініков, В. Хмарський, С. Чуканова, Д. Шевчук та ін. Проте масштабність проблем і викликів, що постають перед сучасною освітою, актуалізує питання осмислення сутності та соціальної вагомості академічної доброчесності та шляхів інтеграції світової освітянської спільноти у процес формування новітніх механізмів дотримання її настанов.

Мета статті – окреслення провідних модусів осмислення значущості та дотримання настанов

академічної доброчесності у світовому та національному просторах освіти.

Виклад основного матеріалу. Транснаціоналізація, інноваційність, зв'язок виробництва і наукового поступу, набуття університетами статусу перехрестя соціального співробітництва держави, працедавців, стейкхолдерів, освітянської спільноти, надання університетам надважливої функції засобів формування нового суспільства та його майбутнього, формування рушійної сили суспільства – нової генерації інтелектуальної еліти, є чинниками актуалізації академічних цінностей, на яких ґрунтується новий статус університетів як простору формування атмосфери соціальної довіри, простору інтелектуального буття людства. Довіра до інтелектуальних досягнень нині є основою, поза якої неможливий «етос науки» – комплекс таких інституціональних імперативів, як універсалізм, безкорисливість, комунізація, організований скептицизм, оригінальність (Merton, 1957: 522–553). Визначення маркерів «етосу науки» інтенсифікує осмислення сутності, статусу та значення академічних цінностей у культурній парадигмі межі ХХ–ХХІ ст. Велика Хартія університетів (1988 р.) акцентує інтелектуальну та моральну незалежність освіти від політики й економіки, декларує потребу залучення студентів до процесу пошуку знань, як сутнісну детермінанту розвитку освіти стверджує відкритість до вільних досліджень і дискусій, що має основою довіру суспільства до результатів таких пошуків і рівня моральності академічної спільноти. Лісабонська Конвенція 1997 р., резонуючи із мультикультурними тенденціями постмодерну, закріпила статус освіти як чинника миру, взаєморозуміння та довіри між державами. Декларація щодо визнання навчальних курсів, свідоцтв, дипломів, отриманих в іншій державі, забезпечила розширення академічної мобільності та усвідомлення значення академічної доброчесності як основи довіри до результатів навчання.

Формування образу «Європи знань» у Сорбонській декларації «Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти» закріпила за університетами місію зміцнення значення інтелектуального буття європейської спільноти на основі принципів академічної доброчесності (1998). Як єдині конструкти буття академічної спільноти, мобільність, працевлаштування і конкурентоздатність зафіксувала Болонська декларація «Європейський простір у сфері вищої освіти» 1999 р. Маркером осягнення глобальної ролі університетів і вищої освіти як основи суспільства знання стало ухвалення 2004 р. Бухарестської декларації етич-

них цінностей і принципів вищої освіти в Європі, у якій наголошено, що «у суспільстві знань, що народжується, університети більше не є просто відповідальними за породження і збереження фундаментальної науки й освіченості; вони беруть участь у тлумаченні, розповсюдженні і використанні нового знання» (The Bucharest Declaration, 2004). Визначені у Бухарестській декларації цінності академічної спільноти – чесність, довіра, справедливість, повага, надійність, відповідальність – є тими основами, які слугують здійсненню соціальної – третьої місії університетів, яка визначає модуси буття людства та людини у мінливому сучасному світі.

Конкретизація стандартів академічної доброчесності є результатом діяльності численних освітянських інституцій. Так, Міжнародна асоціація університетів (засн. при ЮНЕСКО в 1950 р.) із метою заохочення прийняття всеосяжних інституційних етичних кодексів закладами вищої освіти, з огляду на сучасну безпрецедентність зростання її масштабів і вагомості та на необхідність вирішення в освіті етичних дилем, окреслила норми вищої освіти: академічна порядність і етична поведінка в дослідженнях; рівність, справедливість, недискримінація; підзвітність, прозорість, незалежність; критичний аналіз, повага до обґрунтованих думок; відповідальність в управлінні ресурсами та зовнішнім середовищем; вільне, відкрите поширення знань та інформації; солідарність, справедливе поводження із міжнародними партнерами (IAU-MCO Guidelines for an Institutional Code of Ethics in Higher Education, 2013). Ухвалене в 2012 р. «Керівництво для інституційних Кодексів етики в галузі вищої освіти» акцентує необхідність індивідуальної та групової відповідальності за етичність досліджень та регламентує стандарти комунікації в освіті. У їх переліку – морально-етичні настанови при проведенні наукових експериментів; неприйняття дискримінації; незалежне, прозоре, справедливе оцінювання якості виконання завдань, рівні можливості усіх учасників, регулярність звітів щодо стану досліджень, прийняття аргументованої критики та її врахування; правова відповідальність за ресурси та довкілля; відкритість інформаційного доступу; повага до закордонних колег. «Керівництво» підкреслює ключове значення академічної доброчесності у суспільній ролі вищої освіти, обстоювання рівності, справедливості, рівних можливостей, чесності, недискримінації роботодавця і закладу освіти, повне, публічне дотримання справедливості в комунікації (IAU-MCO Guidelines for an Institutional Code of Ethics in Higher Education, 2013).

Академічна свобода, відкритість, толерантність, солідарність і діалог, як фундаментальні основи буття академічного середовища, перебувають у фокусі уваги Європейської університетської асоціації та Ради міжнародних шкіл (зокрема вищих). Політика забезпечення якості освіти, декларована в її фундаментальному значенні Європейською асоціацією забезпечення якості вищої освіти (ENQA), має основою підтримку академічної чесності і свободи, унеможливлення академічного шахрайства (Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, 2015). Із метою об'єднання освітян із 23 країн та здійснення ефективної довгострокової стратегії щодо просування чесності досліджень у Європі 2008 р. була заснована Європейська мережа офісів наукової чесності (ENRIO). У вересні 2023 р. відбувся 2-й Конгрес ENRIO за участі Французького офісу наукової доброчесності та університетом Сорбони з практики доброчесності в дослідженні, на якому було порушено питання критичного вивчення та розробки практик доброчесності. Активно діє Європейська мережа академічної доброчесності (ENAI) – платформа для обміну досвідом та практиками, розробки матеріалів та співпраці у вирішенні етичних проблем в академічних колах. Спільно з програмою Erasmus цією мережею 2018 р. розроблено Словник з академічної доброчесності (European Network for Academic Integrity, 2018), який є нині фундаментальним документом у сфері академічної доброчесності.

В академічному середовищі США дослідники визначають такі механізми закріплення академічних цінностей: наявність декларацій, хартій, кодексів академічної доброчесності; пріоритет превентивних заходів, зокрема слухань комісій із етики; обговорення науковцями порушень академічної доброчесності з метою запобігання репутаційних втрат; формалізація розгляду порушень і закріплення принципу невідворотності покарання; діяльність спеціалізованих підрозділів закладів вищої освіти та відповідних посадових осіб; обов'язкове інформування викладачів щодо суворого дотримання академічних цінностей, персональну відповідальність за їх порушення; запровадження виховних та дисциплінарних заходів щодо порушень норм академічної доброчесності (Академічна чесність як основа сталого розвитку університету, 2013: 152–165).

Спільні етичні стандарти єднають понад 2 100 закладів вищої освіти – членів Національної асоціації коледжів та університетів США. Завдяки цій спільності норми академічної доброчесності

позиціонуються як ідеали, за якими існує та функціонує академічна спільнота. Поширеною є практика розміщення інформації щодо академічної доброчесності на сайтах закладів освіти – в університеті Чикаго на сторінці «Honest Work and Academic Integrity: Plagiarism» наведено приклади плагіату та інструкція правильного цитування (The University of Chicago. Honest Work and Academic Integrity: Plagiarism, 2024), університет Каліфорнії у Нортриджі репрезентує академічну доброчесність у теоретичному та практичному вимірах в он-лайн форматі (Academic integrity. California State University, Northridge, 2024). Академічну політику університету Юти репрезентує Кодекс студента. Так, у розділі «Академічна успішність студентів, академічна поведінка та професійна та етична поведінка» акцентовано необхідність дотримання «загальноприйнятих стандартів академічної чесності, <...> утримання від шахрайства, плагіату, неправомірної поведінки в дослідженні, спотворення своєї роботи та/або неналежним чином співпрацювати» (The University of Utah. Student Code, 2023). Спеціальні підрозділи із контролю дотримання стандартів академічної доброчесності діють в Університеті Джорджа Вашингтона («Департамент із питань академічної чесності»), Массачусетському технологічному інституті (Комітет із академічної чесності), Університеті Пітсбурга («Офіс академічної чесності») (Академічна чесність як основа сталого розвитку університету, 2016: 155).

У Великій Британії основою дотримання академічної доброчесності є Кодекс якості вищої освіти Великої Британії. Визначення академічної доброчесності в Глосарії Агентства із забезпечення якості вищої освіти Великої Британії, як прихильності «навіть перед обличчям негараздів, до шести фундаментальних цінностей: чесності, довіри, справедливості, поваги, відповідальності та мужності. <...> дотримання етичних і професійних принципів, стандартів і практик окремими особами чи установами в галузі освіти» (The Quality Agency for Higher Education (QAA). Glossary, 2022), є фактично єдиним для освітньої системи держави. У Глосарії також надається спільне для освітнього простору держави визначення «неетичних практик» (плагіат, змова, махінації з контрактами, академічні порушення), що забезпечує уніфікацію механізмів обстоювання настанов академічної доброчесності, єдність простору нетолерування її порушень (там само). У закладах вищої освіти Великої Британії дотримання академічних цінностей передбачає перевірку студентських робіт на наявність плагіату, впровадження он-лайн курсів

для викладачів і студентів, проведення семінарів і тренінгів для науковців, викладачів і студентів із питань неетичної поведінки та механізмів її уникання, а також підготовки академічних досліджень та публікації їх результатів. 2017 р. розпочалася діяльність Комітет науки і технологій Палати громад Британського парламенту, у фокусі уваги якого перебувають зокрема питання дотримання та порушення закладами освіти настанов академічної доброчесності.

Обстоювання академічних цінностей як аксіологічного фундаменту сучасної вищої освіти маркує освітній простір Європи. Постанова Сенату Вроцлавського університету «Про затвердження Статуту Вроцлавського університету» передбачає: діяльність комітету з етики, який «висловлює думки з питань, про які повідомляють члени університетської спільноти, пов'язані з порушенням Кодексу етичних принципів» (Uchwała NR 102/2019 Senatu Uniwersytetu Wrocławskiego, 2019); складання студентами і докторантами присяги «діяти відповідно до закону, традицій та добрих академічних манер; дбати про добре ім'я Вроцлавського університету» (там само). У Стратегії розвитку Варшавського політехнічного університету (до 2030 р.) базове значення має кодекс культурних та етичних цінностей, що позиціонуються як детермінанти авторитету науки та науковців. Як класичні академічні цінності у Стратегії визначені Істина, Мудрість, Добро і Краса, як етичні – Свобода, Чесність, Доброчесність, Гідність, Справедливість, Толерантність, Рівність, Лояльність, Солідарність і Доброта. У Стратегії акцентовано фундаментальне значення інструментальних цінностей: досконалості, відкритості, підзвітності, різноманіття тощо. В університеті діє Комісія з професійної етики, на розгляд якої виносяться, зокрема, питання порушення академічної доброчесності студентами (Strategia rozwoju Politechniki Warszawskiej go roku 2030, 2000).

На підґрунті «обов'язкових положень закону, загальнолюдських моральних принципів та загальноприйнятих добрих звичаїв, що відповідають етиці академічних спільнот» діє Кодекс етики студента Музичної академії ім. Кароля Липинського (Kodeks Etyki Studenta Akademii Muzycznej im. Karola Lipinskiego we Wrocławiu, 2005), який має метою формування позитивної психологічної, емоційної атмосфери в академічному середовищі та пропагування норм етичної поведінки. Кодекс закріплює складання присяги – обов'язку дотримуватися норм академічної доброчесності, імперативом для здобувачів освіти є ознайомлення із Законом про вищу освіту, Статутом Академії,

Регламентом Академії тощо та обов'язок дотримання, застосування та просування закріплених у них етичних стандартів академічної спільноти, повага до права інтелектуальної власності, повага до студентів і працівників навчального закладу, допомога студентам молодших курсів, нульова толерантність до будь-якої шахрайської поведінки, фальшування документації, проявів дискримінації за будь-якою ознакою.

Особливості осмислення настанов академічної доброчесності в Чехії відбиває Кодекс етики Празького університету економіки і бізнесу, який слугує основою для Комітету з етики при розгляді скарг. У Частині I декларовано обов'язок усіх членів академічної спільноти закладу зберігати високий рівень поваги до етичних принципів, захищати свободу думки та досліджень, поважати різноманіття думок та зміцнювати своєю поведінкою репутацію закладу. У Частині II акцентовано необхідність подання студентами оригінальних робіт та утримання від неетичної, шахрайської поведінки, детально вказано порушення академічної доброчесності – плагіат, фальсифікація, фабрикація, шахрайство під час контрольних заходів із перевірки рівня знань студентів, несанкціоноване використання допоміжних засобів при проходженні контролю знань. Вагому соціальну місію Кодекс покладає на членів академічної ради закладу, які мають зосереджуватися «на розширенні кордонів людських знань, розвитку освіти та матеріальних і нематеріальних цінностей» (Eticky kodex a Eticka komise, 2013).

Приєднання України до Болонського процесу в 2005 р. зафіксувало спільність етичних норм буття національної та світової академічної спільнот і водночас загостило проблему дотримання норм академічної доброчесності її соціальна вагомість відбивається в проєкції академічних цінностей у нормативно-правове поле. За Законом України «Про освіту» (ст. 42) академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. У статті 42 Закону також визначено: умови дотримання норм академічної доброчесності представниками академічної спільноти та академічну відповідальність за їх порушення; види порушень академічної доброчесності (академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво).

Значущою складовою національного доробку у царині академічної доброчесності є Етичний

кодекс ученого України, ухвалений Загальними зборами Національної академії наук України 2009 р., у якому зазначено, що «учений має забезпечувати бездоганну чесність та прозорість на всіх стадіях наукового дослідження і вважати неприпустимим прояви шахрайства, зокрема фабрикавання та фальшування даних, піратства та плагіату. ... Учений служить лише об'єктивній істині». В Етичному Кодексі ученого сформульовано загальні принципи діяльності ученого, зокрема як автора, керівника, консультанта (експерта), громадянина та закріплено пріоритет моральних вимірів науки та соціальної відповідальності спільноти вчених і кожного вченого зокрема (Етичний Кодекс ученого, 2009). У 2018 р. Міністерством освіти і науки України розроблено рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах.

Академічний плагіат у національній системі освіти нині осягається не просто як порушення етичних принципів та академічної доброчесності, а як акт шахрайства, прояв корупції. Це є імпульсом до запровадження практики створення в закладах вищої освіти Кодексів етики, академічної доброчесності, що закарбовує сутнісні зрушення в аксіологічних конструктах буття національної академічної спільноти, в осмисленні статусу університетів, на які «покладається нині місія досліджувати готовність суспільства (як психологічну, так і моральну) до сприйняття і впровадження в життя тих чи інших як технічних новацій, так і етичних норм, розширення чи звуження етичних рамок тощо» (Університет у сучасному суспільстві: місія, проблеми, виклики, 2019: 25).

Із такими прогностично-аксіологічними процесами пов'язана тенденція подальшого унормування стандартів академічної чесності. У Новому Проєкті Закону України «Про академічну доброчесність» (від 08.01.2024) визначено базові цінності академічної спільноти: чесність, довіра до результатів академічної діяльності, повага до честі та гідності своєї та інших членів академічної спільноти, справедливість, послідовне та неупереджене реагування на порушення академічної доброчесності, відповідальність суб'єктів академічної діяльності перед собою, один перед одним і перед суспільством за результати своєї академічної діяльності, рішучість у формуванні та утвердженні культури академічної доброчесності, сміливість у відстоюванні академічних цінностей. Як провідні принципи академічної доброчесності у зазначеному Проєкті декларовані: «1) пріоритет забезпечення дотримання академічної доброчесності здобувачів освіти методами навчання, вихо-

вання, стимулювання і заохочення; 2) публічність інформації про правила академічної доброчесності, види порушень академічної доброчесності та відповідальності за них; 3) нетерпимість (нульова толерантність) до будь-яких проявів порушень академічної доброчесності; 4) повага до результатів академічної діяльності (авторства) іншої людини та непорушність права інтелектуальної власності; 5) уникнення конфлікту інтересів» (Про академічну доброчесність. Проект Закону України, 2024).

Низка суттєвих новацій, порівняно із попереднім Проектом Закону України «Про академічну доброчесність», демонструє посилення уваги до дотримання настанов академічної доброчесності, їх усвідомлення як таких, що мають статус імперативів академічної діяльності. Так, відповідно до ст. 2 Закону України «Про академічну доброчесність» визнається у статусі складової законодавства України про вищу освіту та про професійну (професійно-технічну) освіту, відповідно до ст. 32 заклади вищої освіти зобов'язуються вживати заходів, у тому числі шляхом запровадження відповідних новітніх технологій, щодо запобігання та виявлення порушень академічної доброчесності учасниками освітнього процесу (попередній Проект передбачав запобігання та виявлення лише академічного плагіату), ст. 42 доповнено позиціонуванням порушень академічної доброчесності педагогічним, науково-педагогічним, науковим працівником, у випадках передбачених законом, як додаткової підстави розірвання договору з ініціативи роботодавця. Посилення санкцій за порушення академічної доброчесності передбачені і в законі України «Про наукову і науково-технічну експертизу»: ст. 7 доповнено положенням – «за порушення академічної доброчесності під час проведення наукової та/або науково-технічної експертизи фізичні особи, які на постійній або професійній основі здійснюють діяльність, пов'язані з наданням експертних послуг, позбавляються свідоцтва про акредитацію у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері наукової, науково-технічної діяльності (Про академічну доброчесність. Проект Закону України, 2024).

Протягом процесу ствердження стандартів академічної доброчесності в національному просторі освіти склалися такі загальні тенденції запобігання їх порушень: їх визначення на правовому рівні та в офіційних документах закладу вищої освіти; створення кодексів академічної доброчесності, ознайомлення з яким та підтверджене особою прийняття його положень є умовою набуття

посади науково-педагогічного / педагогічного працівника; створення колегіальних інституцій – Комісій з академічної етики та студентських етичних комітетів, спрямованих на розв'язання спірних і конфліктних ситуацій, пов'язаних із порушенням норм академічної доброчесності студентами; запровадження посади омбудсмена із незалежним статусом і широкими повноваженнями щодо розв'язання конфліктів в академічному середовищі.

Світова та національна освітянська спільнота у формуванні механізмів боротьби з порушеннями академічної доброчесності спрямовується на профілактичну діяльність, яка забезпечить формування фундаментальних цінностей студентства та їх діяльнісне, вмотивоване та відповідальне втілення особистістю. В інтелектуальному вимірі академічної доброчесності вже сформовані механізми реакції на порушення, які відбивають рівень реакції суспільства та особистості – відмова від професійного спілкування, співпраці, участі в наукових заходах, ініційованих особами, щодо яких підтверджено випадки порушення академічної доброчесності, репутаційні загрози. Водночас із проєкцією проблематики академічних цінностей у правове поле (що відбивають Кримінальний Кодекс України, Цивільний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про авторське право і суміжні права») це формує осмислення академічної доброчесності як маркера сучасної світової освіти, перманентного та іманентного імперативу інтелектуальної діяльності людства, який визначає конструкти його буття на межі тисячоліття.

Висновки. Світовий простір освіти на поч. XXI ст. маркує актуалізація закріплених у Бухарестській декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі (2004 р.) основоположних цінностей академічної спільноти – чесності, довіри, справедливості, поваги, надійності та відповідальності, які мають статус фундаменту освіти, акумуляції інтелектуального досвіду людства, царини формування майбутніх векторів опанування людством світу та нової креативної генерації інтелектуальної еліти – рушія процесу культуротворення.

У просторі освіти США діють такі механізми закріплення академічних цінностей: спільність етичних стандартів; наявність декларацій, хартій, кодексів академічної доброчесності; закріплення процедур розгляду порушень, принципу невідворотності покарання, персоналізація відповідальності; пріоритет виховних заходів; діяльність підрозділів із контролю щодо настанов академічної

доброчесності; розміщення інформації щодо академічної доброчесності на сайтах закладів освіти. Глосарій Агентства із забезпечення якості вищої освіти Великобританії закріплює єдине для системи освіти в державі осмислення основ академічної доброчесності та визначення «неетичних практик». Питання дотримання закладами освіти академічної доброчесності курує Комітет науки і технологій Палати громад Британського парламенту, апробовано такі механізми запобігання порушень академічних цінностей, як: перевірка студентських робіт на наявність плагіату, впровадження он-лайн курів, проведення семінарів і тренінгів із питань неетичної поведінки та механізмів її уникання. В освітньому просторі Польщі закріплено такі алгоритми забезпечення та дотримання академічних цінностей (при варіюванні їх комплексу): надання статусу підвалин авторитету науки та науковців; активна діяльність комітетів, комісій із професійної етики; персоналізація осягнення значення академічної доброчесності в акті присяги; ознайомлення здобувачів освіти із правовими настановами дотримання академічних цінностей та формування нульової толерантності щодо їх порушення. Настанови академічної доброчесності в освітній системі Чехії закріплюють Кодекси етики

та діяльність відповідних комітетів, декларативне зобов'язання членів академічної спільноти дотримуватися поваги до етичних принципів, свободи думки і досліджень, різноманіття думок, зміцнювати репутацію закладу вищої освіти.

Національний простір освіти із приєднанням України до Болонського процесу в 2005 р. маркує спільність етичних норм буття національної та світової академічної спільнот та актуалізація апробації механізмів їх дотримання. Національним доробком у царині академічної доброчесності є: нормативно-правове визначення академічних цінностей; Етичний кодекс ученого України (2009 р.); розроблені МОН України рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах (2018 р.); створення в закладах вищої освіти Кодексів академічної доброчесності, колегіальних інституцій (зокрема студентських) із академічної етики; запровадження посади омбудсмена; значущість профілактичних заходів.

Перспективи подальших досліджень полягають у виявленні особливостей механізмів дотримання настанов академічної доброчесності в закладах вищої освіти технічного та мистецького спрямувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнародний благодійний Фонд «Міжнародний фонд досліджень освітньої політики; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ: Таксон, 2016. 234 с.
2. Етичний кодекс ученого України. Постанова загальних зборів НАН України (15. 04. 2009 № 2). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>
3. Нагорняк, Т. Л., Скопова, О. І. Університет в умовах викликів – 2020. *Наука, освіта, суспільство: реалії, виклики, перспективи*: зб. матеріалів конференції. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. Т. 1. С. 173-176.
4. Про освіту. Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Про академічну доброчесність. Проект Закону України від 08. 01. 2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43481>
6. Сорбонська декларація (Спільна Декларація «Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти»), 1998. URL: http://www.edupolicy.org.ua/_dx/main_ua/high-edu_ua/bologna_ua.html
7. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. 2015 URL: https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/filebase/esg/ESG%20in%20Ukrainian_by%20the%20British%20Council.pdf
8. Університет у сучасному суспільстві: місія, проблеми, виклики: [колективна монографія] / [Калінічева Г. І. (кер. авт. кол., наук. ред), ...Худолей В. Ю., Чікарькова М. Ю. та ін.; за заг. ред. Г. І. Калінічевої]; ПІВЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая». Чернівці: ЧНТУ, 2019. 252 с.
9. Academic integrity. California State University, Northridge (2024). URL: <https://libguides.csun.edu/academic-integrity-international-students>
10. Eticky kodex a Eticka komise. Vysoka Skola Ekonomicka v Praze (2013). URL: <https://www.vse.cz/informace-ovse/informace-a-predpisy/eticky-kodex/>
11. European Network for Academic Integrity, Glossary (2018). URL: <https://www.academicintegrity.eu/wp/glossary/>
12. Honest Work and Academic Integrity: Plagiarism. URL: <https://internationalaffairs.uchicago.edu/page/honest-work-and-academic-integrity-plagiarism>
13. IAU-MCO Guidelines for an Institutional Code of Ethics in Higher Education (2013). URL: au-aiu.net/IMG/pdf/ethics_guidelines_finaldef_08.02.13.pdf
14. Kodeks Etyki Studenta Akademii Muzycznej im. Karola Lipinskiego we Wrocławiu (2005). URL: <https://amuz.wroc.pl/regulaminy-168>
15. Merton, Robert K. Social Theory and Social Structure. New York, The Free Press. 1957.
16. Strategia rozwoju Politechniki Warszawskiej go roku 2030 (2000). URL: <https://www.pw.edu.pl/sites/default/files/PW-uploads/docs/StrategiaPolitechnikiWarszawskiej.pdf>

17. The Bucharest Declaration concerning Ethical Values and Principles for Higher Education in the Europe Region (2004). *Higher Education in Europe*, 29, 4. 503-507
18. The Quality Agency for Higher Education (QAA) (2024). Glossary. URL: https://www.qaa.ac.uk/docs/qaa/about-us/qaa-lossary.pdf?sfvrsn=5c21a281_10
19. The University of Chicago. Honest Work and Academic Integrity: Plagiarism (2024). URL: <https://internationalaffairs.uchicago.edu/page/honest-work-and-academic-integrity-plagiarism>
20. The University of Utah. Student Code (2023). URL: <https://registrar.utah.edu/handbook/index.php>
21. Uchwała NR 102/2019 Senatu Uniwersytetu Wrocławskiego: URL: <https://uwr.edu.pl/o-universytecie/misja-i-strategia/statut/>

REFERENCES

1. Finikov, T. V., & Artiukhov, A. Ie. (2016). Akademichna chesnist yak osnova staloho rozvytku universitetu [Academic honesty as the basis of sustainable development of the university]. T. V. Finikov, A. Ie. Artiukhov (Eds.), A. Ie. Kyiv, Takson. 234 [in Ukrainian].
2. Etychnyi kodeks uchenoho Ukrainy. Postaniva zahalnykh zboriv NAN Ukrainy (15. 04. 2009 № 2) [Code of Ethics for Scientists of Ukraine. Resolution of the national Academy of Science of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text> [in Ukrainian].
3. Nagornyak, T., Skopova, O. (2019). Universytet v umovakh vyklykiv - 2020 [University in condition of challenges-2020]. *Nauka, osvita, suspilstvo: realii, vyklyky, perspektivy: zb. materialiv konferentsii* (pp. 173–176). Vinnytsia: «TVORY» [in Ukrainian].
4. Pro osvitu [About education]. Law of Ukraine dated September 5, 2017, No. 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
5. Pro akademichnu dobrochesnist [About academic integrity]. Project Laq of Ukraine dated January 8, 2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43481> [in Ukrainian].
6. Sorbonska deklaratsiia (Spilna Deklaratsiia «Pro harmonizatsiiu arkhitektury yevropeiskoi systemy vyshchoi osvity» [Sorbonne Declaration (Joint Declaration on the harmonization on the Architecture of the European Higher Education System)], 1998. URL: http://www.edupolicy.org.ua/_dx/main_ua/high-edu_ua/bologna_ua.html [in Ukrainian].
7. Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity [Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area], 2015. URL: https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/filebase/esg/ESG%20in%20Ukrainian_by%20the%20British%20Council.pdf [in Ukrainian].
8. Khudolei, V. Yu, Chikarkova, M. Yu. & Kalinicheva (Ed.) (2019). Universytet u suchasnomu suspilstvi: misiia, problem, vyklyky: [kolektyvna monografiia] [The University in Modern Society: Mission, Problems, Challenges: [collective monograph]]. Chernihiv: ChNTU. 252 [in Ukrainian].
9. Academic integrity. California State University, Northridge (2024). Retrieved from: <https://libguides.csun.edu/academic-integrity-international-students>
10. Eticky kodex a Eticka komise. [Code of Ethics and Ethics Commission.] Vysoka Skola Ekonomicka v Praze (2013). URL: <https://www.vse.cz/informace-o-vse/informace-a-predpisy/eticky-kodex/> [in Czech].
11. European Network for Academic Integrity, Glossary (2018). URL: <https://www.academicintegrity.eu/wp/glossary/>
12. Honest Work and Academic Integrity: Plagiarism (2024). URL: <https://internationalaffairs.uchicago.edu/page/honest-work-and-academic-integrity-plagiarism>
13. IAU-MCO Guidelines for an Institutional Code of Ethics in Higher Education (2013). URL: au-aiu.net/IMG/pdf/ethics_guidelines_finaldef_08.02.13.pdf
14. Kodeks Etyki Studenta Akademii Muzycznej im. Karola Lipinskiego we Wrocławu (2005). [Student Code of Ethics of the Academy of Music Karol Lipiński in Wrocław] URL: <https://amuz.wroc.pl/regulaminy-168> [in Polish].
15. Merton, Robert K. (1957) *Social Theory and Social Structure*. New York, The Free Press.
16. Strategia rozwoju Politechniki Warszawskiej go roku 2030 (2000). [Development strategy of the Warsaw University of Technology for 2030] URL: <https://www.pw.edu.pl/sites/default/files/PW-uploads/docs/StrategiaPolitechnikiWarszawskiej.Pdf> [in Polish].
17. The Bucharest Declaration concerning Ethical Values and Principles for Higher Education in the Europe Region (2004). *Higher Education in Europe*, 29, 4. 503-507
18. The Quality Agency for Higher Education (QAA) (2022). Glossary. URL: https://www.qaa.ac.uk/docs/qaa/about-us/qaa-lossary.pdf?sfvrsn=5c21a281_10
19. The University of Chicago. Honest Work and Academic Integrity: Plagiarism (2024). URL: <https://internationalaffairs.uchicago.edu/page/honest-work-and-academic-integrity-plagiarism>
20. The University of Utah. Student Code (2023). URL: <https://registrar.utah.edu/handbook/index.php>
21. Uchwała NR 102/2019 Senatu Uniwersytetu Wrocławskiego [Resolution No. 102/2019 of the Senate of the University of Wrocław] URL: <https://uwr.edu.pl/o-universytecie/misja-i-strategia/statut/> [in Polish].